

דרן שבועי

בס"ד

פרשת ראה, תשפ"ד, מספר 1584

מקומות מקודשים בארץ ישראל

אהרן קלרמן

מעמד הר סיני ואת 'ברית סיני' עבור דור הנכנסים לארץ. ואכן, מהדורה קודמת של התוכחה, שנמסרה לדור יוצאי מצרים, מופיעה בפרשת בחוקותי, בסוף ספר ויקרא.

מעמד המשותף של הרי גריזים ועיבל בארץ דומה, אפוא, לזה של הר סיני הנמצא מחוצה לה, במובן זה שהם הוקדשו לשעתם בלבד, עבור מתן תורה וקריאת התוכחה, ואין בהם קדושה לדורות. עם זאת, כידוע, קידשו השומרונים את הר גריזים לדורות, בדומה לקדושתה הנצחית של ירושלים ליהודים. לפני כארבעים שנה נתגלה המזבח שהקים יהושע בן-נון בהר עיבל, בעקבות חפירה ארכאולוגית שנעשתה ע"י פרופ' אדם זרטל, ולפני כשנתיים התגלתה שם, ע"י פרופ' גרשון גליל, הכתובת העברית הקדומה בעולם, רשומה בכתב הכנעני העתיק, שתוכנה דברי קללה. הישמרותם של שרידים אלה לאורך למעלה מ-3,000 שנה מוכיחה את חשיבותו של האתר, גם אם התקדש רק לזמנו.

לעומת הציון הגיאוגרפי הברור של מיקום טקס התוכחה ממערב לירדן, בהרי גריזים ועיבל (טקס שמשא לא יכול היה, כמובן, להשתתף בו), משה אינו מציין את זהותו הגיאוגרפית של המקום "אֶשֶׁר יְבַחַר ה' אֱ-לֹהֵיכֶם בּוֹ לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם".¹ הציוויים הנוגעים לשני המקומות נאמרו לבני ישראל במקום מושבם בערבות מואב. ממקום חנייתם זה, יכלו בני ישראל לצפות הן אל הרי גריזים ועיבל והן אל עבר הרי ירושלים, כך שלא היה מדובר עבורם במקומות עלומים, אי שם ממערב לירדן. יתרה מזו, קדושתו של המקום אשר יבחר בו ה' תעלה לאין שיעור על זה של מקום התוכחה, בשל שלוש סיבות: א. שם

פרשת עקב, שקודמת לפרשתנו, נתנה לנו מבט על סגולותיה של הגיאוגרפיה הפיסית והכלכלית של ארץ ישראל כארץ פורייה ופורחת. בפרשתנו אנו מקבלים מבט על הגיאוגרפיה הדתית של הארץ, בהקשר של קידושם של מקומות בארץ ישראל ע"י הקב"ה. קידושם של מקומות בארץ נזכר כאן בהקשר של שני נושאים: האחד הוא הטקס של 'ברית התוכחה' שעתידי להתקיים עם הכניסה לארץ, בהרי גריזים ועיבל שביניהם שוכנת העיר שכם. המקום השני, הנזכר גם בפרשות הבאות, הוא המקום "אֶשֶׁר יְבַחַר ה' אֱ-לֹהֵיכֶם בּוֹ לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם" (דב' יב:יא), וההקשר הוא אזכור מספר מצוות שקיומן יתבצע במקום זה. רק מאוחר הרבה יותר, בימי המלך דוד והנביאים נתן וגד, אנו מתוודעים לזהותו הגיאוגרפית של מקום זה: ירושלים (עם תחנות ביניים קודם לכן בגלגל, בנוב, בגבעון ובשילה). להלן נעיין במבט משווה בשני המקומות האלה והקשרם.

טקס 'ברית התוכחה' מוזכר בפרשתנו רק בקיומו כאירוע עתידי (יא:כט-ל), בעוד שהפירוט של דברי הברכה והקללה שיושמעו בטקס מופיע רק בהמשך, בפרשת כי תבוא. בטקס זה תיקרא הברכה ע"י מספר שבטים בהר גריזים, ולעומתם אמורה הקללה להיקרא ע"י מספר שבטים אחרים בהר עיבל שמולו. כל זאת כאשר בני שבט לוי נמצאים בתוך, כלומר בעיר שכם. על מנת להסיר כל ספק בדבר קללה כלשהי הרובצת, כביכול, על הר עיבל, בעקבות אמירת הקללות שם, הקרבת הקורבנות במסגרת הטקס תיערך בהר עיבל דווקא ולא בהר גריזים, הר הברכה. טקס התוכחה הזה משחזר, למעשה, את

* פרופ' אהרן קלרמן הוא פרופ' אמריטוס בביה"ס למדעי הסביבה באוניברסיטת חיפה, והוא הנשיא לשעבר של המכללה האקדמית צפת.

1 רש"י מחלק בין 'לשכנו תדרשו' כמתייחס לשילה, המקום הזמני לשמו של ה', לבין 'המקום אשר יבחר', שהוא משכן השכינה הנצחי בירושלים. ראו פירושו לדב' יב:היא.

ביוונית. הרעיון של יצירת בירה עבור פדרציה של שבטים, מדינות או פרובינציות בשטח פדרלי שנגרע מהיחידות המדיניות השותפות לפדרציה, זכה לחיקוי ע"י ה'חברות (הארצות) החדשות', לפני כמאתיים-שלוש מאות שנה, הלוא הן ארה"ב ואוסטרליה,⁴ וע"י פדרציות נוספות כמו מקסיקו, ברזיל, והודו.

ניתן לזהות מכנה משותף בין הקדושה של המקומות שהתקדשו בארץ ישראל עפ"י מצוות התורה שבפרשתנו: הרי עיבל וגריזים בקדושה חד-פעמית, והר הבית והעיר ירושלים בקדושה נצחית. בשני המקומות הקדושה התחלקה בין שני אתרים, ובשני המקומות בולטים ההבדלים בין שני האתרים המצויים במתחם הרחב בכל מקום שהתקדש. בהרי גריזים ועיבל בולטת הקללה שנאמרה בהר עיבל, וה'פיצוי' לכך ע"י בניית המזבח ע"י יהושע דווקא עליו. בהר הבית, או הר המוריה, בולטת קדושתו היתרה של ההר על פני העיר ירושלים, אולם הר הבית נמוך יותר מהעיר ירושלים הצמודה אליו, ולכן הוא נקרא בתקופת בית שני 'העיר התחתונה'. רק ב"אחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונישא מגבעות".⁵

השטח הנמצא בין האתרים המקודשים שונה בשני המקומות. בין הרי גריזים ועיבל שוכנת העיר שכם, שהייתה במקומה עוד לפני ימי יהושע, כפי שמסופר עליה בעניין דינה ושכם בספר בראשית. בירושלים, לעומת זאת, גיא עושי הגבינה שבין הר הבית לעיר ירושלים היה במקורו ואדי צר ועמוק שלא ברור כלל אם אכן יוחד לתעשיית הגבינות של העיר.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

יושם שמו של ה'; ב. שם מדובר בקדושה מתמשכת של המקום ולא בקדושה חד-פעמית; ג. במקום זה תלויות מצוות שונות, כמו עלייה לרגל, מעשר שני, אכילת בשר הקורבנות, מיקומו של בית הדין העליון, ועוד. מדוע, אם כן, משה אינו מציין באופן מפורש את שמה של ירושלים, והוא מסתפק באמירה עמומה שזהו מקום שה' יבחר בו בעתיד, לעומת האזכור המפורש של הרי גריזים ועיבל?

ניתן לחשוב על כמה תשובות לשאלה מדוע העדיף משה שלא לציין את ירושלים טרם חציית הירדן ע"י בני ישראל. האחת נוגעת לתהליך הכיבוש העתידי של הארץ. עדיף לעת הזאת, טרם מעבר הירדן, לערפל את המיקום הגיאוגרפי של המקום שיקודש בקביעות בארץ ישראל, משום שמידת הצלחתו של הכיבוש אינה ידועה. לא ידוע עדיין, בשעה זו, מה יהיה היקף הכיבוש של ארץ כנען ע"י השבטים המתנחלים בארץ. עלול היה להיווצר מצב שירושלים לא הייתה נכבשת כלל מידי החיית היבוסים, כפי שאכן קרה עד ימי דוד.

התשובה השנייה נוגעת לחלוקת הארץ בין השבטים. ייתכן והזכרתה של ירושלים טרם הכניסה לארץ עשויה הייתה להשפיע על נושא חלוקת הארץ בין השבטים שבוצעה ע"י יהושע לאחר הכיבוש. אילו ידעו השבטים עתה, טרם הכניסה לארץ, כי ירושלים היא המקום הנבחר, הייתה אולי פורצת מריבה בין-שבטית על הרצון להכליל את העיר הקדושה בתחומו של כל שבט. בהקשר זה חשוב גם לזכור כי גדולתו העתידי של שבט יהודה, שבתחומו הייתה העיר ירושלים טרם בחירתה, צוינה אמנם ע"י יעקב בברכתו לבניו בפרשת ויחי, אולם גדלות זו לא צוינה ע"י משה בברכתו לשבטים בפרשת וזאת הברכה.

חז"ל עמדו על נושא אחרון זה, והתלמוד מציין במספר מקומות: "לא נתחלקה ירושלים לשבטים".² במילים אחרות, ירושלים הייתה שטח פדרלי בתוך הפדרציה של שבטי ישראל. הר הבית היה במקור בשטחו של שבט בנימין, הקטן שבשבטים, בעוד שהעיר ירושלים עצמה הייתה כאמור בשטחו של שבט יהודה, החשוב שבשבטים.³ קו הגבול בין שני אלה היה רחבת הכותל של ימינו, שהייתה במקורה בוואדי בשם 'גיא עושי הגבינה', או הטירופיאון

4 Kellerman, A. *Society and Settlement: Jewish Land of Israel in the Twentieth Century*. Albany, NY 1993.
 5 ישעיהו ב:ב. במיכה ד:א כתוב: "ונישא הוא מגבעות".

2 יומא יב ע"א; מגילה כו ע"א; זבחים נד ע"ב; בבא קמא ד ע"ב.
 3 ראו 'תא-שמע', "מעמד ירושלים בחלוקת הארץ", מחניים נח (תשכ"א).